

VII

NÁBOŽENSKÉ KULTY A OBŘADY

O náboženských představách a obřadech obyvatelstva Moravy v dobách kolem rozhraní letopočtů a v prvních staletích našeho letopočtu nemáme rovněž ani přímých historických zpráv, ani archeologických dokladů.

Keltové jako potomci Volků Tektosagů uctívali ovšem tytéž bohy jako jejich předkové, kteří se přistěhovali do našich končin z porýnské východní Gallie a zůstali podle svědectví archeologických nálezů i nadále v trvalých stycích se svým starým územím. Jejich kněžská kasta druidů, která ovládala všechny duševní život svých soukmenovců jak v Gallii, tak podle všeho i v našich končinách, vybudovala také podle svých představ náboženskou kultu svého lidu. Druidové byli prostředníky mezi bohy a lidmi, určovali obsah i způsob kultu jednotlivých božstev, konali veřejné i soukromé oběti, byli uznávanými soudci a rozhodčími ve všech soukromých i veřejných sporech a měli rozhodující vliv na výchovu mládeže.¹

Své náboženské učení obklopili nymbem tajemnosti. Proto odmítali o něm psát a jejich žáci se mu musili učit z paměti². Caesar připomíná z jejich učení kromě nauky o nesmrtelných bozích a jejich moci především nauku o lidské duši a jejím stěhování. Duše podle učení druidů nezanikají s tělesnou smrtí lidí, nýbrž stěhují se do lidí jiných³.

Vzrůstu moci druidů byla ovšem velmi na prospěch vznětlivá a silně pověřčivá povaha Keltů. O tom svědčí také slova Caesarova, že všichni

¹ Srov. str. 426 a d.

² C a e s a r, BG. VI. 14: Neque fas esse existimant ea litteris mandare, cum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus Graecis litteris utuntur. Id mihi duabus de causis instituisse videntur, quod neque in vulgum disciplinam efferrí velint, neque eos, qui discunt, litteris confisos minus memoriae studere . . .

³ Tamže 14: In primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa praeterea . . . de deorum immortalium vi ac potestate disputant et iuventuti tradunt.

Gallové jsou nadmíru oddáni náboženským kultům (*religionibus*). Proto lidé v bitvách a v nebezpečích života stejně jako ti, kdož byli stiženi těžšími chorobami, slibovali bohům za svou záchranu lidské oběti a skutečně také lidi obětovali u víře, že jenom tím si lze vyprositi přízeň a ochranu nesmrtelných bohů. Vykonavatelé těchto strašlivých obětí byli druidové. Tyto lidské oběti byly přinášeny nejenom soukromě, nýbrž i veřejně z úředního nařízení. Někdy byly dokonce přinášeny hromadné oběti tak, že nešťastníci, kteří měli být obětováni, byli vecpáni do obrovských soch, spletených z vrbového proutí, které potom byly zapáleny a lidé v nich za živa upáleni. K obětem bylo užíváno především lidí, chycených při krádeži, lupičů a jiných záškodníků, o nichž Gallové věřili, že jejich obětování je bohům milejší. Nebylo-li jich, byli obětováni i lidé nevinní.⁴

Keltská božstva připomíná Caesar podle své *interpretatio Romana*⁵ podle obsahu jejich kultu a dává jim jména analogických bohů z mythologie římské. Vypravuje, že Gallové nejvíce uctívají *M e r k u r a*, kterého považují za původce všeho umění, za ochránce cest a za nejmocnějšího podporovatele obchodu a získávání peněz. Jemu bylo věnováno nejvíce soch. Kromě něho uctívali Gallové podle Caesara především *Apollina* a *Marta*, *Jova* a *Minervu*. *A p o l l o* (keltký *G r a n n u s*) měl podle jejich víry obdobně jako u jiných národů moc léčit a zahánět choroby, *M i n e r v a* byla ochránkyní umění a řemesel, *J u p p i t e r* byl ctěn jako vládce bohů a *M a r s* jako bůh války. Jemu Gallové před bojem slibovali, že mu přinesou v oběť vše, co v boji získají. Po dosažení vítězství mu přinášeli v oběť chycená zvířata a ostatní věci snášeli na jedno místo. Takové hromady bohu obětovaných věcí, ukořistěných ve válce, bylo lze vidět u mnohých kmenů na posvátných místech. Jen málokdy se přiházivalo, že někdo věc ukořistěnou v boji zatajil nebo dokonce z obětní hromady uzmul. Na takový skutek byl stanoven nejtěžší trest s tělesným mučením⁶.

Podle výkladu E. Thevenota se v tomto kultu boha války podle Caesarovy *interpretatio Romana* skrýval kult starých galských božstev *Vorocia*, *Bolvinna*, *Segoma*, *Rudioba* (*Rudiana*), *Caturixe* a j.⁷

Kromě těchto božstev, které Caesar zřejmě pokládal za hlavní, protože se podobala bohům římským, uctívali Keltové ještě řadu jiných božstev a nadpřirozených bytostí, jako byla na příklad *S i r o n a*, bohyně lékařství a ochránkyně teplých pramenů, *V i s u n a* (*V e s u n a*), rovněž bohyně lékařství,

⁴ Caesar, BG. VI. 16.

⁵ Wissowa, *Interpretatio Romana, Römische Götter im Barbarenlande*, Archiv f. Religionswissenschaft XIX (1916), 1 a d., Šimek, VG. IV. 177, kde viz i jinou literaturu.

⁶ Caesar, BG. VI. 17, srov. Šimek, VG. IV. 537 a d.

⁷ E. Thevenot, *Sur les traces des Mars celtiques (Entre Loire et Mont-Blanc, Brugge 1955)*, 8 a d., 25 a d, kde v. i jinou literaturu; srov. též AR VIII (1956), 597.

Visucius a *Teutates*, bohové obdobní římskému *Mercuriovi*, *Rosmerta*, často společnice *Teutatova*, *Epona*, ochránčynie koní⁸, *Cernunos*, starokeltský bůh, zobrazený na kotli gundestrupském v sedící poloze se zkříženými nohama a s korunou jeleních parohů, držící v ruce hada⁹, *Sulevia* a jiné *Matres* nebo *Matronae*, ochránčynie mateřství¹⁰, nymfy pramenů *Meduna*, *Vercana*¹¹ a j.

Pokud se týká Germánů, kteří se postupem doby usadili v oblasti osídlené moravskými Kelty, víme o jejich náboženských kultech ještě méně než o kultech keltských. Podle zprávy Caesarovy, že Germáni nemají druidů¹², můžeme soudit, že také náboženský život těchto moravských Germánů byl méně spoután kněžskými předpisy a dogmaty než život Keltů, do jejichž území se přistěhovali. Zdali a pokud přejali náboženské představy a obřady těchto Keltů, nedovedeme pro naprostý nedostatek historických i archeologických dokladů vůbec posoudit. Při soužití Germánů s Kelty, jež máme na Moravě již v řadě osad doloženo, nelze ovšem a priori odmítat myšlenku, že tito germánští příchozí přejali od starších usadlíků keltských mnohé i z jejich náboženských představ a obřadů, jak to máme doloženo na příklad z Porýní i z jiných končin, kde se Germáni usídlili v starším prostředí keltském¹³.

Jinak se můžeme vzhledem k tomu, že na Moravě šlo především o germánské přistěhovalce z oblastí svěbských, domnívati, že také u nich byli uctíváni bohové *Wodan* (*Mercurius* podle římské interpretace), *Donar* (*Tacitův Hercules*) a bůh války *Ziu* (*Tiw*, *Zio*, římský *Mars*).

Prvnímu přinášeli Germáni podle svědectví Tacitova také lidské oběti, kdežto oběma druhým obětovali zvířata¹⁴. Kromě toho máme Caesarovo svědectví o tom, že Germáni obecně uctívali *Slunce*, *Lunu* a *Vulcana* (božstvo podzemního ohně), tedy personifikované síly přírodní¹⁵.

Kult předků byl — jako u Keltů a u jiných Indoevropanů (srovnej římské *lares* a *penates*) — rozšířen také u Germánů¹⁶.

⁸ Šimek, l. c. 173, kde viz v pozn. 6 i jinou literaturu.

⁹ S. Müller, *Nordische Altertumskunde* II (Štrasburk 1898), 160 a d., Šimek, l. c. 427, kde viz i jinou literaturu.

¹⁰ Šimek l. c. 173, a literatura v pozn.

¹¹ K. Schumacher, *Mainzer Zeitschrift* VIII—IX (1913—1914), 101, *Siedelungs- u. Kulturgeschichte d. Rheinlande* II (Mnichov 1923), 300, F. Cramer, *Germania* II (1918), 8 a d.

¹² Caesar, BG 21: *Germani . . . neque druides habent, qui rebus divinis praesint, neque sacrificiis student*; srov. k tomu Šimek, l. c. 539.

¹³ Srov. Šimek, l. c. 173 a d., kde viz i jinou literaturu.

¹⁴ Tacitus, G. 9.

¹⁵ Caesar, BG. VI. 21; srov. Šimek, VG. IV. 173 a d., kde viz i starší literaturu.

¹⁶ K. Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte* I (Heidelberg 1913), 259 a d., K. Schumacher, *Siedelungs- u. Kulturgesch. d. Rheinlande* II. 301.

Keltové ani Germáni neznali s v a t y ň. V oblastech, jež se staly římskými provinciemi, a při jejich hranicích se je naučili stavěti teprve podle římského vzoru. Na Moravě si patrně obojí lid i v pozdějších staletích zachoval svůj starý obyčej uctívání bohů v posvátných hájích bez svatyň. Germáni nadto neznali podle Tacitova svědectví ani obyčej dávatí svým bohům lidskou podobu ve tvaru soch. Své bohy si představovali jako tajemné, neviditelné bytosti bez nějaké určité podoby¹⁷.

Služebníky a důvěrníky bohů byli také u Germánů k n ě ž í, kteří bohům přinášeli oběti a z v ě š t e b rozličného druhu, jako na příklad z tahání úlomků větviček ovocných stromů, opatřených značkami a rozhozených na bílém rouchu, z letu a skřeku ptáků, z řízení posvátných bílých koní, ze soubojů příslušníků kmene se zajatci prorokovali výsledky důležitých podniků, k nimž se kmen chystal, zamýšlených válečných tažení a pod. Víra Germánů v tyto věštby byla tak silná, že se k nim uchylovali při všech veřejných i soukromých podnicích. Soukromé věštby obstarával otec rodiny podobně jako kněz věštby veřejné tím, že pomodliv se k bohům a maje oči pozdviženy k nebi, zvedl s bílého roucha tři úlomky označených ovocných větviček po sobě a pak podle jejich značek zjistil, byla-li věštba příznivá čili nic. Jestliže bohové rozhodli proti zamýšlenému podniku, byl odložen na pozdější dobu a toho dne se již o něm nerokovalo¹⁸.

Které bohy uctívali S l o v a n ě, kteří přišli z horního Poodří a Povislí na území dnešní Moravy, a jakým způsobem tak činili, bezpečně nevíme. Můžeme však považovat za jisté, že také oni uctívali personifikované síly přírodní, slunce, blesk a hrom, oheň a jiné, a že také u nich — jako u všech ostatních Slovanů — byl pěstován kult duší zemřelých, které jim oživovaly celou přírodu jako bytosti dobré i zlé, jež měly vliv na osudy lidí i celého jejich podnikání, a které proto bylo nutno vzývat, prosit a usmířovat obětní, zaříkáváním a různými jinými magickými prostředky. Ty znali a dovedli jich s úspěchem užívatí především kouzelníci, hadači, vědmy a pod.

Pokud se týká vyšších božstev, můžeme považovati za pravděpodobné, že moravští Slované uctívali asi především boha hromu a blesku P e r u n a, boha slunce S v a r o g a a snad i ochránce stád V e l e s a, jejichž kult, rozšířený u všech Slovanů nebo alespoň doložený u velkých částí Slovanstva ukazuje, že byli uctíváni již před rozchodem Slovanů ze zakarpatské kolébky¹⁹.

Lze-li v názvu východomoravského horského masivu Radhoště viděti doklad kultu ratarského (lutického) božstva Radogosta (Radegosta), jak se

¹⁷ Tacitus, G. 9, srov. Šimek, l. c. 176, 540 a d.

¹⁸ Tacitus, G. 10, srov. Šimek, l. c. 176, 546, kde viz i jinou literaturu.

¹⁹ Srovnej k tomu Niederle, SS. ŽS. II. 92 a d., Rukověť slov. starož. 294 a d.

už v 17. století domníval Středowský²⁰, je nejisté. Hlavní překážkou tohoto výkladu je, že jméno Radgost bylo původně podle svědectví kronikáře Dětmara z počátku 11. století — podobně jako moravský Radhošť — jménem místním, názvem osady Ratarů (Riedigost)²¹, pro niž mají koncem téhož století Adam Bremský a Helmold²² jméno Rethra nebo Retra, a že toto místní jméno se vyskytuje i v jiných slovanských končinách²³. Obdobu ke jménu moravského Radhoště máme na Šumavě ve jménu hory Vidhoště.

²⁰ J. G. Středowský; *Sacra Moraviae historia* (1710), 39 a d.

²¹ Dětmar VI. 23 (17): Est urbs quaedam in pago Riedirierum Riedigost nomine...

²² Adam Bremský II. 18, Helmold I. 2.

²³ Niederle, SS. ŽS. II. 133 a d., kde viz příslušnou literaturu.